

Několik teoretických úvah nad úpravou předcházení škodám v novém občanském zákoníku ČSSR

Несколько теоретических соображений в отношении
регулировки предупреждения в новом Гражданском кодексе
ЧССР

Some theoretical considerations concerning the regulation
of the prevention of damage in the new Czechoslovak
Civil code

JIRÍ ŠVESTKA

I.

V jednotném právním řádu ČSSR náleží při procesu vytváření a upevnování socialistických vztahů mezi lidmi a dovršování výstavby vyspělé socialistické společnosti významné místo a poslání i čs. občanskému právu, zejména jeho základní právní normě, novému občanskému zákoníku ČSSR.

Čs. občanské právo svým specifickým způsobem a zaměřením přispívá významnou měrou k zabezpečování dalšího úspěšného rozvoje a ochrany socialistického vlastnictví, osobního vlastnictví, jakož i jiných práv a zájmů společnosti a občanů. Čs. občanské právo zároveň vede a vychovává občany k zachovávaní pravidel socialistického soužití, čímž se stává jedním z nástrojů dalšího utužování socialistické morálky, přetváření socialistických vztahů mezi lidmi a tím konec konců i jedním z prostředků přispívajících v rámci celospolečenského usilování k postupnému procesu výstavby vyspělé socialistické společnosti.

V systému čs. občanského práva plní v tomto směru svou úlohu, a má tedy svůj společenský význam, i *občanskoprávní prevenční a odpovědnostní systém*, zejména pak právní úpravy *prevence škod a vlastní odpovědnosti za způsobené škody, tak jak je obsahuje nový občanský zákoník*.

Nová občanskoprávní úprava prevence škod, jakož i odpovědnosti za způsobenou škodu, zajišťuje a zabezpečuje v podmínkách vyspělé socialistické společnosti na určitém úseku občanskoprávního styku *ochranu občan-*

skoprávních vztahů, tj. v první řadě ochranu majetkověprávních vztahů založených na využívání zbožně-peněžní formy a dále ochranu osobněprávních vztahů, které s těmito majetkověprávními vztahy úzce souvisejí (podobají se jim), a to *dvojím způsobem*:

1. v první řadě působením ve smyslu *všeobecné* (generální) i *konkrétní* (speciální) prevence a
2. v případě poruchy těchto vztahů *reparačním*, resp. *satisfakčním* působením.

Cílem této studie není, jak vyplývá již z jejího nadpisu, výzkum a analýza prevence v nejširším slova smyslu, tj. včetně *všech* prostředků k odstraňování příčin porušování právních povinností vedoucích ke vzniku škod — těchto méně či více nežádoucích národohospodářských ztrát a poruch. Jde toliko o výzkum, a spolu s tím o některé teoretické aspekty, možnosti působení samotné občanskoprávní úpravy prevence škod, jakož i zároveň o výzkum možnosti preventivního působení samotné občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu.

II.

Princip prevence se i v novém občanském zákoníku stal jedním z výrazných principů, jež ovládají celou oblast právní úpravy občanskoprávních vztahů.¹⁾

Třeba však konstatovat, že v novém občanském zákoníku došlo v souladu s potřebami hospodářského a společenského života, zkušenostmi společenské praxe soc. výstavby, jakož i v koordinaci s celým čs. právním řádem, zejména pak s Ústavou ČSSR, která obsahuje též řadu ustanovení zdůrazňujících společenský význam a dosah prevence (srov. např. čl. 17, 34,

¹⁾ Občanský zákoník v tomto směru správně navázal na dosavadní výsledky bádání čs. i ostatní soc. občanskoprávní teorie, zdůrazňující výraznou měrou společenský význam občanskoprávní prevence (srov. zejména Luby; Prevencia a zodpovednost v obč. práve, Bratislava 1958, str. 7 an., Knapp; Některé úvahy o odpovědnosti v obč. právu, Stát a právo 1956, str. 58 an., Blažke, Náhrada škody v čs. právu, Praha 1964, str. 4 an., Spišiak, Náhrada škody a záruka v oblasti hospodářských smluv, Bratislava 1956, str. 17 an., Švestka, Odpovědnost za škody při provozu zvlášť nebezpečném, Rozpravy ČSAV 1960, str. 6 an., Flejšicová, Objazatělstva iz pričinenija vreda i iz neosnovatel'nogo obogaščenija, Moskva 1951, str. 10 an., Joffe, Otvěstvennost po sov. graždanskomu pravu, Leningrad 1955, str. 7 an., Matvějev, Vina v soc. graždanskom prave, Kijev 1955, str. 10 an., Warkallo, Odpowiedzialność odszkodowawcza, Varšava 1962, str. 58, Eörsi, Die Zivilrechtliche Verantwortlichkeit im Ungarischen Zivilgesetzbuch, Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest 1963, str. 266 aj.

O významu prevence v širším slova smyslu srov. zejména Boguszak - Jičínský, Otázky soc. práva a zákonnosti, NPL 1964, str. 80 an., Boguszak, Základy soc. zákonnosti v ČSSR, NČSAV 1963, str. 50 an.

38), k značnému *obsahovému* (materiálnímu), i *formálnímu* zdůraznění a rozšíření *prevence*.

V nové občanskoprávní úpravě, zejména pak v oblasti úpravy prevence škod a odpovědnosti za škodu, bylo tak správně doceněno, že i sama právní úprava se má stát v období budování vyspělé socialistické společnosti určitým aktivním prostředkem přispívajícím svým způsobem k stimulaci všech forem prevenčního jednání a činnosti účastníků občanskoprávních vztahů. Výrazné prevenční zaměření nové občanskoprávní úpravy však plně opodstatňují i dlouholeté zkušenosti soudní a vůbec společenské praxe, jež bohatě potvrzují, že příčinami většiny škod, k nimž u nás dochází, je dosud stále zejména nedbalost, neopatrnost a nerozvážnost jednání lidí, jejich netečný poměr k plnění povinností, podceňování právních předpisů (zejména v oblasti bezpečnosti a techniky), prostě pokles osobního-individuálního vědomí povinnosti. To jsou, jak vyplývá z jejich povahy, vše nedostatky, na jejichž odstranění, resp. redukci je nejen možno, nýbrž i nutno působit v rámci ostatních společenských prostředků (jsme si totiž dobře vědomi toho, že tyto nedostatky mají začasť hlubší společenské kořeny — o tom viz cit. práce Jičínského—Boguszaka a Boguszaka v pozn. č. 1) též mj. i vhodně zvolenými prostředky občanskoprávní prevence.²⁾

III.

Princip prevence je v nové občanskoprávní úpravě zdůrazněn již v úvodní části, ve které jsou upraveny zásady občanskoprávních vztahů. Jde o čl. II, kde se každému občanovi ukládá povinnost všestranně rozvíjet, upevňovat a chránit socialistické společenské vlastnictví, zejména však o čl. VI, podle kterého *výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů musí být vždy v souladu s pravidly socialistického soužití*.

²⁾ Je pravdou, že soudní praxe nám potvrzuje i existenci škod způsobených úmyslně, resp. existenci škod, jejichž příčinou je sám složitý proces některých výrobních či technických riskantních provozů, které lidský organismus a intelekt zatím na daném stupni společenského poznání ještě plně neovládá. Počet těchto případů škod je však ve srovnání se škodami, jejichž jedinou příčinou jsou shora zmíněné nedostatky, poměrně jen nepatrný. Avšak i pokud jde o zmíněné případy škod vyvolaných složitými procesy některého riskantního výrobního či technického provozu, třeba poznamenat, že také při těchto provozech spolupůsobí ke vzniku škod často právě subjektivní nedostatky na straně těch, kdož tyto provozy organisují, řídí a obsluhují. Výstižným dokladem toho je např. rozbor příčin škod v hlubinných důlních provozech — tedy nepochybně jednoho z oněch riskantních provozů —, který byl vypracován zvlášť ustanovenými odbornými a stranickými komisemi ÚV KSČ (Rudé právo z 25. 5. 1962). V podstatě ke stejnému závěru jako my, dochází i pro užší oblast — konkrétně pro oblast železniční dopravy, G. Walter Die materiale Verantwortlichkeit der Eisenbahn für Verlust und Beschädigung von Gütern, VEB Deutscher Zentralverlag Berlin 1963, str. 112 an.

Zřetelné prevenční cíle lze však sledovat i v celé řadě dalších ustanovení nového občanského zákoníka, jako např. v § 3, 4, 5, 6, 13, 43 aj.

Výraznou měrou však došlo v souladu s požadavky společenského života a poznatky praxe k zdůraznění principu prevence v části VI. obč. zákoníka, tj. v rámci úpravy odpovědnosti za škodu (novotou nejen v čs. občanském právu, nýbrž i v novém občanském právu ostatních socialistických zemí, je zdůraznění principu prevence také při úpravě odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch; výklad této problematiky by však již vykráčoval z vymezeného rozsahu této studie).

Na čele VI. části občanského zákoníku je ve zcela zvláštní hlavě (§§ 415 až 419) podrobně upraveno *předcházení (prevence) škodám*.

IV.

K cíli, aby se všichni účastníci občanskoprávních vztahů vždy chovali s náležitým zřetelem na odůvodněné potřeby a úkoly prevence, přispívá zkoumaná část nové občanskoprávní úpravy v podstatě dvojím způsobem:

1. působením ve smyslu obecného — generálního odvracení občanů a organizací od porušování právních povinností, začasť spojeného právě se vznikem škod (tzv. obecná — generální občanskoprávní prevence);
2. působením ve smyslu uskutečnění konkrétního-speciálního opatření směřujícího k odvracení již hrozící škody v konkrétním případě (tzv. konkrétní-speciální občanskoprávní prevence).

Ad 1. Působení občanskoprávní úpravy ve smyslu generální občanskoprávní prevence je uskutečňováno zejména:

a) přímým stanovením povinnosti každého účastníka občanskoprávních vztahů „počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a majetku“ (§ 415);

b) nepřímou prostřednictvím vlastní úpravy odpovědnosti za způsobenou škodu (§§ 420 an.), neboť v soc. právu jsou otázky reparace (satisfakce) a prevence spolu úzce spojeny.

Ad a) Zkoumáme-li prevenční povinnost stanovenou v § 415, docházíme k závěru, že se vyznačuje těmito základními rysy:

aa) výslovným zakotvením v občanském zákoníku se nyní stává vedle morální povinnosti, kterou zůstává samozřejmě i nadále především, zároveň i povinností právní, velmi široce a obecně formulovanou.

bb) Povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a majetku, tedy povinnost brát soustavně zřetel na prevenci, se týká *každého občana a každé organizace, bez zřetele k tomu, jaká jednání nebo činnost uskutečňují*.

Občanský zákoník tu vychází správně ze zkušeností společenské praxe, jež bohatě potvrzují, že většina jednání občanů nebo činnosti organizací se mohou stát za určitých okolností zdrojem vzniku škod, není-li při nich zachována potřebná a požadovaná míra péče, dbalosti a opatrnosti. Každý občan i každá organizace jsou proto při takovém svém jednání, resp. činnosti povinni postupovat vždy tak, aby k ohrožení či porušení chráněných právních vztahů vůbec nedocházelo. To např. znamená, že jsou při nich povinni vyvíjet potřebnou míru rozvážnosti a pečlivosti, dodržovat vzhledem k povaze své výrobní, hospodářské či technické činnosti všechna potřebná bezpečnostní a udržovací opatření, vykonávat nad svými pracovníky řádný dohled a kontrolu, sledovat nejnovější vědecké a technické poznatky o dalším zvyšování bezpečnosti provozů atp.

Je samozřejmé, že obecně stanovená prevenční povinnost se u každého občana či organizace uplatňuje různě se zřetelem ke zvláštní povaze a druhu jejich jednání nebo činnosti, resp. se zřetelem ke konkrétním podmínkám, za kterých jsou vykonávány (tak např. jiné budou z hlediska prevence požadavky na počínání si řidiče automobilu, jiné na postup lékaře při výkonu léčebné péče, jiné na postup dvou organizací, v níž každá provozuje zcela různou činnost atp.). Nesporné je, že mimořádný důraz na prevenci však bude kladen zejména tam, kde občan nebo organizace provozují činnost, jež je již sama o sobě nebezpečnější (srov. např. provoz dopravních prostředků), resp., jež je dokonce spojena se zvláštním zvýšeným nebezpečím vzniku škod pro okolí (srov. např. provoz zvlášť nebezpečné). Zde je zvýšené vynakládání prevenční péče odůvodněno tím, že při těchto provezech působí ke vzniku škod řada nejrůznějších faktorů, mnohdy jen obtížně poznatelných a předvídatelných, o jejichž redukci, resp. likvidaci je třeba v zájmu účinné ochrany okolí zvlášť intenzívně a soustavně usilovat.

cc) Prevenční povinnost stanovenou v § 415 nutno chápat nejen ve smyslu *pasivním*, tj. ve smyslu povinnosti zdržet se každého jednání či činnosti, z nichž by škoda mohla vzniknout, nýbrž zároveň v souladu s celospolečenskými požadavky a potřebami zároveň i ve smyslu *aktivním*, tj. ve smyslu povinnosti činit vše k tomu, aby možnost vzniku škod byla vyloučena. I tímto pojetím přispívá občanskoprávní úprava k upevňování vědomí povinnosti občanů — organizací vyvíjet aktivně vztah ke všemu, co se ve společnosti děje kolem nich.

Ad b) Je pravdou, že v naší společnosti působí u většiny účastníků občanskoprávního styku na dodržování právních povinností a tím i koneckonců zároveň na předcházení škod v první řadě vliv samotných stabilizovaných společenských poměrů, ve kterých se účastníci nacházejí a žijí. V dané etapě rozvoje naší společnosti však v rámci celospolečenského usilování

přispívá k respektování požadavků prevence u účastníků občanskoprávního styku svým způsobem i působení prostřednictvím *hrozby* občanskoprávní sankce, právě tak jako působení prostřednictvím *uplatnění* občanskoprávní sankce.

Zvýšení účinnosti působení občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu ve smyslu generální prevence se občanský zákoník snaží dosáhnout zejména:

a) stanovením a důsledným prosazováním principu zavinění, jakožto vedoucího principu odpovědnostního systému, navíc obecně předpokládaného (prezumpovaného) jak pro oblast závazkových, tak i mimozávazkových právních vztahů (§ 420, 421);

b) rozšířením tradičních zavazovacích důvodů k náhradě škody (z nichž třeba z hlediska prevence jmenovat na předním místě mj. odpovědnost za jednání proti pravidlům soc. soužití — § 424) o důvod další — zcela netradiční a nový — o odpovědnost třetích osob za nesplnění prevenční povinnosti k odvrácení škody — § 425.

Ad a) Občanskoprávní odpovědnost za škodu založená na principu zavinění má z preventivního hlediska nesporně vyšší účinky. Na vědomí účastníků občanskoprávního styku příznivě působí, že jim odpovědnost nemůže být uložena, budou-li ve svém počínání postupovat, resp. své věci, zařízení a provozy spravovat s patřičnou péčí a rozvážností, tedy aniž by jim bylo možno přičíst zavinění. Naopak však, že je odpovědnost postihne, jestliže — objektivně vzato — neučiní vše, co bylo v jejich silách a možnostech. Třeba ovšem uvést, že také úprava objektivní občanskoprávní odpovědnosti působí do určité míry ve smyslu prevence. Tento druh občanskoprávní odpovědnosti dokonce v jisté míře oblast, ve které se má prevence uplatnit ve srovnání s odpovědností za zavinění rozšiřuje (srov. např. založení odpovědnosti i za neodvratitelné okolnosti mající původ v provozu dopravních prostředků či v provozu zvláště nebezpečných provozů — §§ 428, 432, založení odpovědnosti i za jiné osoby podle § 233 odst. 2 atp.). Celkově však je působení objektivní odpovědnosti z preventivně výchovného hlediska méně účinné, než působení odpovědnosti za zavinění, neboť při objektivní odpovědnosti se určitému subjektu ukládá odpovědnost bez zřetele k tomu, jestli prevenční povinnost splnil či nikoliv, tedy bez zřetele na hodnocení jeho jednání (opomenutí), z něhož škoda vzešla.

K účinnějšímu rozvinutí všeobecné i speciální prevence přispívá svým způsobem také skutečnost, že občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu, vycházejíc z dobrých zkušeností sovětské občanskoprávní úpravy, jakož i osvědčených zkušeností některých dílčích právních úprav u nás (srov. např. § 350 obč. zákoníku z r. 1950, § 27 an. dříve platného zákona

č. 69/58 Sb. o hospodářských vztazích mezi soc. organizacemi), zavinění v oblasti obecné odpovědnosti za škodu předpokládá (prezumuje).³⁾

Škudci tak nemohou spoléhat ani na to, že se lze event. zbavit odpovědnosti tím, že se poškozeným nepodaří s úspěchem vést obtížný důkaz o jejich zavinění.

Ad b) Založení této nové odpovědnostní skutkové podstaty je svým pojetím a dosahem v občanskoprávních úpravách socialistických zemí zcela ojedinělé.

Existence této odpovědnostní skutkové podstaty může v podmínkách naší společnosti zvyšující požadavky na své členy sehrát z hlediska dalšího rozvíjení a chápání významu prevence svou pozitivní úlohu.

Kromě toho se však jeví za určitých okolností i spravedlivým a opodstatněným, aby občan, jenž sice škodu sám přímo nezpůsobil, v jehož silách a možnostech však bylo na závažnou hrozící škodu upozornit nebo k jejímu odvrácení event. zakročit, což však bez závažného a ospravedlnitelného důvodu neučinil, *přispěl* poškozenému na náhradu jinak neuhražené škody (blíže o této otázce viz závěrečnou kapitolu V.).

Ad 2. Nová občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu se však nemezuje jen na působení ve smyslu generální prevence. Zkušenosti praxe totiž dostatečně ukazují, že ani obecně uložená povinnost počínat si tak, aby ke škodám nedocházelo, ani sama hrozba a uplatnění odpovědnosti za vzniklou škodu předvídané v sankčních ustanovení, ještě zpravidla nepostačují k tomu, aby se někteří občané (organizace) působení škod vystríhali. Kromě toho třeba dále uvážit, že vznik škod nemusí mít vždy své příčiny jen v lidském chování, nýbrž i v určitých objektivních skutečnostech, na lidské vůli nezávislých. Občanský zákoník vycházejí z těchto zkušeností, jakož i dále z toho, že mezi porušením povinností, počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám a vlastním vznikem škody, existuje někdy menší či větší časové období (*spatium*), kdy škoda teprve hrozí vzniknout, a kdy je ji tedy ještě možno s úspěchem v řadě případů i odvrátit (resp. zabránit zvětšení jejího rozsahu), obsahuje nově některá ustanovení, která ukládají občanům i organizacím určité jednání směřující již *konkrétně* k tomu, aby bylo zabráněno porušení oprávněných zájmů (subjektivních

³⁾ Požadavek autoritativně založené domněnky (prezumpce) zavinění ve sféře obecné odpovědnosti za škodu byl s odvoláním se na nutnost všestranného rozvinutí všeobecné i speciální prevence, jakož i se zřetelem k zajištění účinné ochrany soc. občanskoprávních vztahů dlouholetým postulátem čs. teorie (srov. Luby c. d. v pozn. č. 2, str. 596 an., Knapp c. d. v pozn. č. 2, str. 82 an., Švestka c. d. v pozn. č. 2, str. 14).

K tomuto principu se ostatně postupem času propracovala, pokud šlo o závazkovou odpovědnost, soudní praxe ještě za účinnosti obč. zákoníku z r. 1950, odůvodňující to celkem bez zřetele na znění tehdy platného § 337 prostě „povahou věci“.

práv) jednotlivce nebo způsobení újmy na zájmech společnosti. Jinak vyjádřeno, občanský zákoník stanoví tzv. *speciální prevenční povinnost* k odvrácení škody, která již zdraví či majetku v *konkrétních* případech hrozí (§ 416, 416).

Tato speciální prevenční povinnost může podle okolností případu spočívat buď

a) v povinnosti každého *upozornit* příslušné orgány na hrozící závažnou škodu (tzv. *oznamovací prevenční povinnost*) anebo

b) v povinnosti každého *zakročit* k odvrácení hrozící závažné škody (tzv. *zakročovací — zasahovací prevenční povinnost*).

Lze soudit, že uložení *obou* forem této speciální prevenční povinnosti nejen *ohroženým*, nýbrž i *všem ostatním třetím osobám* (občanům i organizacím), může svým způsobem též přispět k překonání lhostejnosti a nevšímavosti, kterou dosud i dnes řada občanů stále projevuje ve vztahu k ohroženým zájmům společnosti nebo oprávněným zájmům ostatních spoluobčanů.

Ad a) Oznamovací prevenční povinnost je uložena *obecně*, tj. stíhá *každého* občana i organizaci (srov. org. § 416 ... každý ...).

Stanovení tohoto druhu prevenční povinnosti, navazující ve své podstatě úzce na § 3, vychází ze zkušeností praxe, jež potvrzují, že v řadě případů je možno bez velkých obtíží a nebezpečí přispět účinně k odvrácení hrozící škody již pouhým upozorněním. *Příslušným orgánem* ve smyslu § 416 odst. 1 bude podle okolností případu např. národní výbor, veřejná bezpečnost, zdravotní orgán, požární orgán, horská služba atp. Nepochybně jím však může být např. i sám orgán podniku, družstva atp., jehož majetku, který spravuje (vlastní), hrozí závažná škoda.

Předpokladem vzniku této oznamovací prevenční povinnosti je, že jde o hrozbu vzniku *závažné škody*.⁴⁾

Jde-li o závažnou škodu či nikoliv, bude vždy otázkou posouzení a to podle povahy a okolností konkrétního případu. Pro toto posouzení musí být směrodatným objektivní měřítko (nestačilo by tudíž, že se škoda nezdála závažnou pouze tomu občanovi, který měl na ni upozornit) samozřejmě konkrétně, tj. ke všem okolnostem případu, uplatňované.⁵⁾ Jako

⁴⁾ Ukládat tuto povinnost jako právní povinnost v případě *každé* hrozící škody by vedlo ke zbytečnému přetěžování občanů i příslušných orgánů, aniž by bylo začasté dosaženo zamýšleného společenského cíle. Tento právní stav by naopak mohl vést event. vůbec k snížení (negaci) významu této prevenční povinnosti, neboť každý občan by byl naprosto nepřiměřeně nucen k tomu, aby v *každé situaci a za každých podmínek* vyvíjel soustavnou pozornost, zda v jeho okolí nehrozí třetím osobám škoda.

⁵⁾ Stejně měřítko vytyčují pro aplikaci čl. 95 zák. o schválení zásad obč. zákonodárství Svazu SSSR a Svazových republik Věrdnikov - Kabalkin ve studii „Náhrada škody utrpěná občanem při ochraně soc. majetku“, Moskva 1963, str. 17.

typické případy hrozící závažné škody možno uvést např. nebezpečí požáru, povodně, zřícení stavby, vážné ohrožení zdraví, či života atp., čili obecně řečeno, všechny škody, které jsou svým charakterem nebo rozsahem společensky závažné. V tomto směru nerozhoduje, jde-li o škodu hrozící zájmům celku či jednotlivce.

Je nerozhodné, bylo-li nebezpečí vzniku závažné škody vyvoláno jednáním (např. podkopáním základů sousedovy stavby), nebo určitým nebezpečným stavem věci (např. sousedův plot, jenž není dlouhou dobu oprávněn, hrozí zřícením).

Právě tak nemůže být směřodonné, bylo-li nebezpečí vzniku závažné škody vyvoláno zaviněně či nikoliv. Třeba uvážit, že smyslem splnění stanovené prevenční povinnosti je předejít *všem závažným škodám*, tedy bez ohledu na to, byly-li vyvolány zaviněně či bez zavinění.

Splnění oznamovací prevenční povinnosti nemůže být ovšem *bezpodmínečné*, neboť nejruznější důvody a ohledy si mohou vyžadovat, aby i stanovení této formy speciální prevenční povinnosti připouštělo zároveň dostatečně širokou liberaci. Z toho důvodu proto soudíme, že znění § 416 je třeba vzdor jeho, ne příliš šťastné, formulaci vyložit tak, že i oznamovací prevenční povinnost nemusí splnit ten

aa) komu v tom brání nějaká důležitá okolnost; anebo

bb) kdo by oznámením vystavil vážnému ohrožení buď sebe či osobu sobě blízkou (§ 116).

Domníváme se, že trvat i za těchto okolností zcela bezvýhradně na splnění oznamovací povinnosti by nebylo spravedlivé a přiměřené a že by se tudíž ani neslučovalo s pravidly soc. soužití. Nelze ji proto dobře ukládat bezvýjimečně ani právem.

Ze vzájemné vázanosti práv a povinností příznačné pro právní vztahy v soc. společnosti, kterážto zásada dnes dochází pro oblast občanskoprávního styku svého přímého výrazu v čl. V. občanskoprávních zásad, vyplývá, že je-li *obecně*, tj. *každému* uložena *povinnost* upozorňovat přísl. orgány na hrozící závažnou škodu, že tím občanský zákoník zároveň dává *obecně*, tj. *každému* i *právo* tak učinit.

Stane-li se proto, že při plnění této povinnosti vzniknou tomu, kdo na škodu upozornil, náklady anebo utrpí-li dokonce sám škodu, přiznává mu občanský zákoník v zájmu rozvíjení účinné prevence a v souladu s pravidly soc. soužití správně a naprosto důsledně právo na náhradu

aaa) účelně vynaložených nákladů, a zároveň dále

bbb) škody, která mu tím vznikla.⁶⁾

⁶⁾ Jelikož tato práva budou intervenientovi vznikat zpravidla při výkonu zakročovací prevenční povinnosti, bude o nich blíže pojednáno až v souvislosti s výkladem této formy prevenční povinnosti.

Ad b) Někdy se vzhledem k bezprostřední a neodkladné hrozbě vzniku škody vytvoří taková situace, že by jen pouhé splnění oznamovací prevenční povinnosti nepřineslo žádoucí důsledky. Pro takové případy občanský zákoník v zájmu zajištění účinné prevence stanoví povinnost *každého* k odvracení hrozící škody přímo zakročit (není snad třeba zvlášť zdůrazňovat, že tento prevenční zákrok musí směřovat jen k odvracení hrozící škody, resp. jejího většího rozsahu).

Je-li v silách a možnostech občana prevenční zákrok učinit, třeba v souladu s občanským zákoníkem považovat požadavek jeho splnění za společensky opodstatněný. Soc. morálce odpovídá, aby např. automobilista poskytl osobě, která leží na silnici v bezvědomí, přiměřenou pomoc, aby občan zakročil všude tam, kde hrozí neodkladně vznik škody národnímu či družstevnímu majetku atp.

U speciální prevenční povinnosti ve formě zákroku, u níž lze ostatně vidět tentokrát zřetelnou návaznost — konexitu s § 6, je třeba rozlišovat

1. případy, kdy je povinen zakročit sám *ten, komu škoda hrozí* a
2. případy, kdy je povinen zakročit k odvracení *závažné* škody hrozící společnosti či jiným spoluobčanům *někdo jiný* — třetí (extraneus).

Ad 1. Občanský zákoník ukládá ve § 417 odst. 1 povinnost zákroku každému, komu hrozí škoda, vychází správně ze zkušeností praxe, že i ohrožený subjekt může často velmi účinně přispět k odvracení škody, resp. ke zmenšení jejího rozsahu. Občanskoprávní úprava tak zároveň účinně napomáhá tomu, aby se odvracení škod stalo v duchu prohlubujících se zájmů jednotlivce a společnosti, jakož i v souladu se zásadou vzájemné spolupráce a pomoci, předmětem zájmu i ze strany samotného ohroženého subjektu. Těmto zásadám by odporovalo, aby ohrožený subjekt, ač přispět k odvracení hrozící škody bylo v jeho silách, možnostech a schopnostech, pouze pasivně čekal, až škoda nastane a po té se jen rozhodně domáhal na škůdci její náhrady (reparace).⁷⁾

Ohrožený je podle § 417 odst. 1 povinný zakročit způsobem *přiměřeným okolnostem konkrétního ohrožení*. Při úvaze o přiměřenosti (přičemž bude opět nutno používat konkrétně uplatňovaných objektivních měřítek) bude třeba in concreto přihlížet zejména k druhu a intenzitě ohrožení.

Tato prevenční povinnost je uložena *všem* ohroženým (občanům i organizacím) a také bez ohledu na to, jde-li o *ohrožení vážné* či *nikoliv*.⁸⁾

⁷⁾ Luby ve stati *Predcházenie škodám v osnove obč. zákoníku a návrhu hosp. zákoníku*“ Právnické štúdie 1963 str. 40 navíc píše, že ohroženého je třeba do odvrácení škody zainteresovat mj. i z toho důvodu, že ohrožení někdy vzniká jen z objektivních příčin, za které nikdo neodpovídá.

⁸⁾ Okolnost, že jde o vážné ohrožení ovlivňuje ovšem rozsah práv ohroženého (o tom však viz dále).

Jestliže jsou opomenutím ohroženého splnit tuto prevenční povinnost naplněny zároveň všechny potřebné náležitosti § 441, lze mu podle cit. ustanovení uložit, aby si jako poškozený vzniklou škodu nesl poměrně.⁹⁾

Také *obecné* prevenční povinnosti ohroženého zakročit v případě hrozící škody odpovídá opět v souladu s čl. V. občanskoprávních zásad i jeho obecné právo škodu odvracet (§ 417 odst. 1).

Vedle tohoto obecného práva na prevenci, kterého se ohroženému dostává v § 417 odst. 1, přiznává občanský zákoník ohroženému ještě i další, možno říci již tradiční, práva výrazné speciální prevenční povahy:

- a) právo jednat svépomocně (§ 6)
- b) právo jednat v nutné obraně (§ 418 odst. 2)
- c) právo jednat v krajní nouzi (§ 418 odst. 1).¹⁰⁾

V případě *vážného ohrožení*, tj. v případě hrozby vzniku závažné škody, přiznává občanský zákoník ohroženému též právo domáhat se na soudě, aby byla ohrožovateli uložena povinnost provést vhodná a přiměřená opatření k odvrácení této škody (§ 417 odst. 2).¹¹⁾

I toto právo ohroženého, které má již zřetelnou souvislost s rozhodovací činností státních orgánů podle § 4, má prevenční povahu. Jeho uplatnění totiž vyvolává včasný zákrok ze strany soudu, který svým rozhodnutím donucuje ohrožovatele k chování respektujícímu požadavky prevence. Právo ohroženého domáhat se této ochrany jen v případě vážného ohrožení třeba považovat za správné. Bez tohoto omezení by totiž nebylo možno vyloučit event. zneužívání tohoto práva.

Vhodným a přiměřeným opatřením, které soud uloží ohrožovateli za účelem odvrácení hrozící závažné škody, může být podle okolností konkrétní

⁹⁾ Stejně Knapp „Některé otázky ochrany práv v občanském zákoníku“ Právník č. 3, 1965, str. 239, který soudí, že tak vlastně „ustanovení § 417 odst. 1 dostává smyslu“.

¹⁰⁾ Rozsah tohoto článku neumožňuje dotknout se všech otázek spojených s analyzovanou problematikou. Mezi tyto otázky mj. patří i vztah práva podle § 417 odst. 1, k právu podle § 6. Touto otázkou se však autor článku hodlá blíže zabývat v jiné souvislosti.

¹¹⁾ Nový občanský zákoník na rozdíl od dřívější úpravy obč. zákoníku z r. 1950 výslovně nestanoví, že této ochrany se nelze domáhat tehdy, jde-li o činnost úředně schválenou. To je však třeba považovat za samozřejmé. Nutno totiž předpokládat, že orgán který činnost, byť třeba riskantní a nebezpečnou, schválil a povolil, přihlížel nejen k nebezpečí vznikajícímu při provozování této činnosti, nýbrž i zároveň k zájmu společnosti na jejím provozu, jakož i k bezpečnostním zárukám, které jsou při ní dány. Jestliže by ovšem organizace přes dané administrativní povolení mimo jeho rámec zanedbávala nějakým způsobem své povinnosti zajistit bezpečný provoz, tak jak to např. odpovídá platným bezpečnostním předpisům, resp. současným poznatkům vědy, techniky a zkušeností, lze usuzovat, že v takovém případě by *přiměřený* soudní zásah podle § 417 odst. 2 možný byl. Tato otázka není však jednoznačně řešena. Zcela nesporné ovšem je, že úřední schválení nevylučuje odpovědnost organizace za škody při této činnosti přesto nastalé.

niho případu opatření spočívající buď ve *zdržení* se určitého jednání či činnosti, z níž by škoda mohla vzniknout, tedy v opatření negativního charakteru (např. v uložení povinnosti občana nekopat na svém pozemku strouhu, kterou by mohl být v případě deště zaplaven pozemek jeho souseda) nebo v *provedení* určitého zákroku k odvrácení hrozící závažné škody, tedy v opatření pozitivního charakteru (např. v uložení povinnosti občana, podepřít zeď své stavby, jež hrozí sesutím na pozemek jeho souseda) anebo event. v kombinovaném opatření *obojí povahy*.

Pro úplnost třeba dodat, že v určitých zákonem vypočtených případech *speciálního vážného ohrožení*, tj. v případech krajního ohrožení života, zdraví nebo jiného naléhavého zájmu občana (§ 131), přiznává občanský zákoník ohroženému za přesně stanovených podmínek *navíc* ještě i právo použít věci bez přivolení jejího vlastníka. Zkušenosti a poznatky totiž ukázaly, že v určitých případech bude v zájmu uskutečnění účinné prevence nutné, aby ohrožený kromě osobního zákroku mohl použít k odvrácení hrozící škody i cizí věci bez svolení jejího vlastníka (např. použití cizího dopravního prostředku k odvozu raněného).

V zájmu účinného rozvíjení prevence však občanský zákoník neposkytuje ohroženému pouze právo prevenci vykonat, nýbrž mu zároveň poskytuje i *určité majetkové výhody*. Třeba totiž uvážít, že provedení prevenčního zákroku může být, jak dokazují četné zkušenosti soudní praxe, spojeno pro ohroženého s vynaložením určitých nákladů. Nelze ani vyloučit, že ohrožený sám při zákroku směřujícím k odvrácení škody utrpí škodu. Ze všech těchto důvodů občanský zákoník zakládá ohroženému v § 419 právní titul k tomu, aby uplatňoval ve všech případech prevenčních zákroků ve smyslu § 417 odst. 1, 2, včetně případů, kdy ohrožený jednal v nutné obraně či krajní nouzi,

aa) právo na náhradu účelně vynaložených nákladů; a dále

bb) právo na náhradu škody (ať již na zdraví či majetku), kterou při tom utrpěl.¹²⁾

Ad aa) Rozsah náhrady těchto nákladů se neřídí rozsahem *skutečně* vynaložených nákladů, nýbrž je, a to zcela správně, určen jednak jejich *účelností* (tuto otázku bude opět třeba vždy posoudit *in concreto*), jednak —

¹²⁾ Zásady obč. zákonodárství Svazu SSR a Svaz. republik v čl. 95 stanoví, že „škodu, kterou utrpěl občan při zachraňování soc. majetku před hrozícím nebezpečím, musí nahradit organizace, jejíž majetek poškozený zachraňoval“. V průběhu diskuze k těmto zásadám se např. Majdanik „Závazky k odvrácení škody hrozící soc. vlastnictví nebo životu člověka“, Socialističeskaja zakonnosť č. 5, 1961, str. 72 důrazně dožadoval, aby se tato úprava rozšířila i na případy, *kdy někdo* odvrací nebezpečí hrozící škody zdraví či životu člověka. Čl. 95 cit. zásad a po jeho vzoru formulovaný čl. 472 GK RSFSR však toto rozšíření neumožňují a to ani s použitím analogie (viz sov. učebnici obč. práva, 1965, Moskva, sv. II., s. 374 a tam cit. další literaturu).

a to maximálně — *rozsahem odpovídajícím škodě, která byla odvrácena*. V zájmu rozvíjení prevence třeba soudit, že ohroženému přísluší právo na náhradu účelně vynaložených nákladů i tehdy, jestliže by se zamýšlený výsledek nedostavil.

Ad bb) Právě tak rozsah práva na náhradu škody, kterou poškozený při prevenčním zákroku utrpěl (např. na svém oděvu atp.), je maximalisován rozsahem odpovídajícím škodě, která byla odvrácena.

Obě tato práva má ohrožený možnost uplatnit i proti tomu, v jehož zájmu jednal. To v daném případě znamená proti tomu, kdo jinak odpovídá za to, že ohrožený musel od sebe odvracet hrozící škodu.

Ad 2. Občanskoprávní úprava odpovědnosti za škodu však jde v zájmu účinného prohloubení prevence ještě dále a kromě ohroženým ukládá v § 416 odst. 1, 2 povinnost zakročit všude tam, kde *závažná škoda hrozí jinému* (státu, organizaci, spoluobčanovi) i *všem třetím subjektům* občanům i organizacím (srov. arg. cit. ustanovení „... každý ...“).¹³⁾

Základním smyslem této široce pojaté prevenční povinnosti zakročit je působit v duchu zásad soc. morálky výchovně zejména na občany v tom směru, aby žádný z nich nezůstal netečným a nevšímavým k tomu, hrozí-li nebezpečí vzniku závažné škody společnosti či jinému spoluobčanovi, nýbrž aby v souladu se stále se zvyšujícími společenskými požadavky, *aktivně* přispěl k jejímu odvracení. I tímto způsobem občanskoprávní úprava, rozvádějíc konkrétně zásady obsažené v čl. 35 a 38 Ústavy ČSSR, přispívá svým způsobem k zvyšování pocitu a vědomí osobní odpovědnosti každého občana nejen za své vlastní záležitosti, nýbrž i za vše, co se děje ve společnosti kolem něho.

Povinnost zakročit k odvracení hrozící škody v zájmu společnosti či jiného spoluobčana však není a nemůže být na rozdíl od prevenční povinnosti samotného ohroženého, vyžadována tak přísně (rigorózně). Proto ji občanský zákoník váže na splnění dvou předpokladů:

- a) musí jít o *závažnou* škodu a dále (kumulativně)
- b) prevenční zákrok je třeba učinit *neodkladně*.

Ad a) Kdy půjde o *závažnou* škodu bude i tu opět otázkou posouzení konkrétního případu (viz výklad shora).

¹³⁾ Takto široce pojatou povinnost prevenčního zákroku občanský zákoník z r. 1950 neznal. § 443 odst. 2 obč. zák. z r. 1950 považoval prevenční zákrok v zájmu společnosti či jiných občanů jen za správné pochopení občanské povinnosti a pouze pro tento případ stanovil, že jednatel má právo na náhradu škody vůči tomu, v jehož záležitosti zákrok učinil.

b) Je samozřejmé, že při této úvaze neanalyzujeme některé speciální případy, kdy je zakročovací prevenční povinnost uložena určitým subjektům zvláštními předpisy.

Ad b) O *neodkladně* hrozící závažnou škodu půjde všude tam, kde by neuskutečnění okamžitého prevenčního zákroku mělo za následek vznik škody, resp. jinak vyjádřeno, kde by jiné opatření než přímý zákrok toho, kdo nebezpečí zpozoroval, nepřineslo žádoucí výsledek, tj. odvrácení škody.

Ani v tomto případě speciální zakročovací povinnosti nemá povinnost učinit zákrok ten

aa) komu v tom brání důležitá okolnost; anebo

bb) kdo by tím vystavil vážnému ohrožení sebe nebo osoby sobě blízké (§ 116).

Byť v praxi docházelo a dochází ze strany občanů k častým obětavým zákrokům ve prospěch zájmů společnosti či jiných spoluobčanů přesto, že se tím sami vystavují vážnému ohrožení zdraví či života, nebylo by nicméně spravedlivé ukládat jim za těchto okolností uskutečnění preventivního zákroku i jako právní povinnost.

Otázka, je-li některý z uvedených zprošťujících důvodů dán, bude muset být soudem opět řešena podle všech okolností konkrétního případu.

Právě v této souvislosti se jeví účelným a potřebným zaujmout stanovisko ještě k otázce, lze-li uskutečnit prevenční zákrok odvracející hrozící škodu i tehdy, *jestliže jej ten, v jehož zájmu je zákrok činěn, zakázal*. Třeba soudit, že jde-li o odvrácení *společensky* závažné škody (např. jde-li o ochranu života, o ochranu socialistického vlastnictví před značnou škodou atp.), kteréžto případy má právě § 416 na mysli, že to možné je. V podmínkách vyspělé socialistické společnosti nelze totiž dobře připustit, aby individualisticky motivovaný zákaz jednotlivce vedl k újmě na závažných společenských zájmech. Jinými slovy vyjádřeno, v podmínkách socialistické společnosti se stará právní regule „*volenti non fit iniuria*“ již neuplatňuje zcela bezvýjimečně.¹⁴⁾

Nesplní-li *občan* (nikoliv však, jak plyne ze znění § 425, již organizace) v *případě hrozící závažné škody* zakročovací prevenční povinnost, ač mu v tom nebránila žádná skutečnost, která by ho splnění této povinnosti zprošťovala, lze ho za určitých okolností postihnout i odpovědností předvídanou sankční složkou cit. ustanovení a to ve zvláštní formě tzv. *příspěvku* k náhradě jinak neuhražené škody (o tom viz dále závěrečnou kapitolu V.).

Upravuje obecně *povinnost* třetích subjektů zakročit za účelem odvrácení neodkladně hrozící závažné škody, občanský zákoník jim zároveň eo ipso obecně přiznává i *právo* na takový zákrok. I tu však vedle obecného práva občanskoprávní úprava přiznává třetím subjektům ještě navíc:

1. právo jednat v nutné obraně — tzv. pomoc v nutné obraně (§ 418 odst. 2),

¹⁴⁾ Stejně Knapp, cit. článek v pozn. č. 10, str. 240.

2. právo na zákrok v krajní nouzi — tzv. pomoc v krajní nouzi (§ 418 odst. 1),
3. právo použít za podmínek § 131 cizí věci bez přivolení jejího vlastníka.

Třetí subjekty mají v souvislosti se splněním prevenčního zákroku ve smyslu § 416 odst. 1, 2 stejná majetková práva (výhody), jako má ohrožený (platí proto v tomto směru vše, co bylo o těchto majetkových právech uvedeno již v souvislosti s případy, kdy je povinen zakročit sám ohrožený). Tuto občanskoprávní úpravu třeba z hlediska dalšího rozvíjení prevence považovat za velmi správnou, neboť zákrok třetí osoby činěný nikoli v jejím vlastním osobním zájmu, nýbrž v zájmu společnosti či jiného spoluobčana, je třeba netoliko z morálního, nýbrž i z právního aspektu zvlášť honorovat.

V těchto případech zakročovatel může svá práva uplatnit nepochybně proti tomu, kdo odpovídá za vyvolání hrozící škody, tj. proti ohrožovateli. Občanský zákoník však v § 419 zvýhodňuje i intervenienta v zájmu prevence v tom směru, že ho opravňuje uplatnit zkoumané právo také vůči tomu, v jehož zájmu jednal, tj. vůči ohroženému. To má pro intervenienta dvě výhody: za prvé, ohrožený mu bude začasťe znám spíše než sám ohrožovatel; za druhé, třeba počítat i s případy, kdy za hrozící škodu nebude nikdo odpovídat, a kdy tedy, nebýt úpravy § 419, intervenient by se uspokojení svých práv vůbec nedomohl. Ve vztahu poškozeného a ohroženého nejde o odpovědnostní vztah, neboť tu chybí protiprávní úkon na straně ohroženého. Lze proto mít za to, že jde o mimoodpovědnostní právní vztah založený speciálním ustanovením § 419.

V.

Zatím co myšlenka stanovení speciální prevenční povinnosti všech třetích osob byla se zřetelem k požadavku dalšího prohlubování společenských a individuálních zájmů v průběhu kodifikačních prací celkem všeobecně kladně přijímána, otázka zda porušení této prevenční povinnosti třetími osobami zároveň *sankcionovat* či *nesankcionovat* nebyla již v průběhu diskuse řešena jednoznačně.

Založení občanskoprávní odpovědnosti třetích osob za porušení speciální prevenční povinnosti v případě hrozby vzniku *společensky závažné* škody je však podle našeho názoru z právně-politického i teoretického hlediska *zásadně opodstatněno*.

Byla-li totiž prevenční povinnost třetích osob, jakožto právní povinnost, v občanském zákoníku již *vůbec* stanovena, považujeme za důsledné a za *správné*, aby zejména se zřetelem na její účinné zachovávání, bylo její porušení i zásadně sankcionováno. V podmínkách vyspělé socialistické společnosti, která usiluje všemi způsobilými prostředky o prohlubování sou-

ladu společenských a individuálních zájmů, se jeví přiměřeným, aby občané byli v dané etapě jejího společenskoeconomického vývoje stimulováni a vedeni k zachovávaní stanovené prevenční povinnosti také hrozbou přiměřené a únosné majetkové sankce. Dojde-li pak ze strany občana — třetí osoby k porušení této speciální prevenční povinnosti, jeví se za existence určitých předpokladů (zejména šlo-li o hrubé porušení povinnosti bez omluvitelného důvodu, nenahradí-li poškozenému škodu již sám přímý — skutečný škůdce) spravedlivým a odůvodněným, aby i ten občan, který sice škodu svým přímým chováním nezpůsobil, který však na druhé straně jejímu bezprostřednímu vzniku, ač mohl a byl schopen, nezabránil, přispěl nevinnému poškozenému alespoň v určitém rozsahu k její náhradě. Ze skutečnosti, že se jedná pouze o přiměřený příspěvek k náhradě neuhrazené škody, vyplývá, že i samo uplatnění této omezené sankce sleduje zároveň výraznou měrou preventivně-výchovné cíle.

Pro zásadní sankcionování prevenční povinnosti však vedle již zmíněných prevenčních a částečně reparačních důvodů hovoří i *požadavek účinného zachovávaní a posilování socialistické zákonitosti*. Podle našeho názoru tomuto požadavku mj. odpovídá, aby všude tam, kde již byla uznána nezbytnost a účelnost stanovení určité právní povinnosti, byla vždy zároveň stanovena také sankce pro případ jejího porušení. Máme za to, že současná legislativa, která tento požadavek ne vždy a plně respektuje, své úsilí o posilování a utužování socialistické zákonitosti de facto oslabuje. Kromě toho se domníváme, že důsledné respektování tohoto požadavku by zároveň přispívalo k eliminaci snah normovat i takové povinnosti, u kterých se ukazuje, že je v právních předpisech není ani třeba, ani žádoucí jako právní povinnosti vůbec zakotvovat.

I když tedy, jak patrně z předcházejícího výkladu, vycházíme ze zásady sankcionovat porušení speciální prevenční povinnosti, není možno na druhé straně pustit se zřetele, že s ohledem na nesporně *zvláštní povahu* těchto případů (třetí osoby samy škodu svým přímým chováním nezpůsobily, nýbrž pouze bezprostřednímu vzniku škody, ač mohly a bylo to v jejich silách, svou pasivitou — opomenutím nezabránil) nelze porušení prevenční povinnosti třetími osobami sankcionovat zcela mechanicky a naprosto stejně, jako i porušení jiných právních povinností. Taková občanskoprávní úprava by rozhodně neodpovídala společenským potřebám a zájmům a nebylo by ji možno se zřetelem k nepříznivým důsledkům, jež by s ní mohly být spojeny, schvalovat. Přijetím takové úpravy by se totiž mohlo stát, že předpokládaný účín, který má v tomto směru občanský zákoník přinést, a který se od něho také očekává, tj. přispět v rámci celospolečenského usilování i tímto způsobem k upevnění a prohloubení prevence ve vědomí občanů, by mohl být zastíněn a překryt takovými nepříznivými důsledky, jako je zejména možnost neúnosného a nežádoucího postihu třetích osob,

možnost vzniku neodůvodněného zvýhodnění přímých — skutečných škůdců nastalého přenesením odpovědnosti na třetí osoby atp.

Ze všech těchto důvodů se proto v teorii socialistického občanského práva spolu se zdůrazněním požadavku zásadního sankcionování porušené speciální prevenční povinnosti třetími osobami, zároveň, s ohledem na zcela zvláštní povahu těchto případů, vytyčuje požadavek sankcionování v různých směrech *omezeného*. Tímto způsobem má být čeleno všem oněm nepříznivým důsledkům, které by v těchto případech mohly být s neomezeným sankcionováním spojeny. Jde zejména o omezení v tom směru, aby použití občanskoprávní odpovědnosti, přípustné navíc vždy jen ve formě *přiměřeného příspěvku*, přicházelo v úvahu až po té, kdy již bylo *bezpečně* a *jednoznačně* zjištěno, že škodu, ať zcela nebo zčásti, nenahradí sám přímý — skutečný škůdce, resp. že ji nelze uhradit ani jinak. Je totiž mimo jakoukoli pochybnost, že způsobenou škodu musí být v souladu s morálním nazíráním v první řadě povinen vždy nahradit sám přímý — skutečný škůdce (odpovědný subjekt). Teprve tehdy, není-li to možné (tzv. zásada subsidiarity), se jeví přiměřeným a spravedlivým, aby na její úhradu přispěl nevinnému poškozenému i ten, kdo, ač mohl a bylo to v jeho silách, nesplněním prevenční povinnosti bezprostřednímu vzniku nezabránil. Dále je nutné vzít v úvahu i některé *odůvodněné výjimky* ze splnění prevenční povinnosti. Naprosto bezvýhradný a bezvýjimečný požadavek splnění prevenční povinnosti, prováděný v záporném případě event. vznikem odpovědnosti, by mohl vést v řadě případů k neúčelným a neúnosným tvrdostem a příkrostem. Zejména je třeba mít na zřeteli, že potřebné preventivní opatření neodpovídá vždy silám a možnostem občana, takže požadovat na něm jeho splnění vždy a za všech okolností by nebylo netoliko spravedlivé, nýbrž ani z politického a preventivně výchovného hlediska žádoucí.

Třeba konstatovat, že nový občanský zákoník tyto právněpolitické, teoretické a konec konců i praktické požadavky respektoval. Podle § 425 soud může občanovi uložit *příspěvek* k náhradě škody v *přiměřeném rozsahu* jen za předpokladu, že občan *bez důležité okolnosti nebo bez vážného nebezpečí pro sebe či osobu sobě blízkou, nesplnil prevenční povinnost* (ač by jejím splněním zabránil bezprostřednímu vzniku škody) a dále, že škodu *není možno uhradit jinak*. Soud přitom musí navíc přihlížet i k takovým okolnostem, jako je společenský význam škody, osobní a majetkové poměry občana, který povinnost nesplnil, k tomu, co občanovi bránilo ve splnění povinnosti atd.¹⁵⁾

¹⁵⁾ V průběhu kodifikačních prací byly vysloveny ještě další názory na sankcionování speciální prevenční povinnosti. První názor se dožadoval založení sankce jen pro případ porušení povinnosti *upozornit* orgány na hrozící škodu, nikoli však již také pro případ porušení povinnosti *prevenčního zákroku*. Tento názor však nebyl,

Lze se proto domnívat, že rozumná aplikace § 425 soudy by v praxi mohla přispět k sledovanému upevnění a prohloubení významu prevence ve vědomí občana. Zdůrazňujeme-li právě v této souvislosti zvlášť požadavek rozumné aplikace § 425, chceme tím naznačit, že soudy by se zřetelem k naprosté novotě této právní úpravy (v soudní praxi zatím co do důsledků nikterak ověřené), jakož i se zřetelem ke zcela specifické povaze těchto případů odpovědnosti, měly při úvaze o použití § 425 postupovat mimořádně uvážlivě. Domníváme se, že v těchto případech odpovědnosti, kdy není sledována realizace plné náhrady způsobené škody, nýbrž kde jde pouze o určení příspěvku k úhradě neuhrazené škody, který vždy zároveň sleduje výraznou měrou i preventivně-výchovný cíl, bude jak při zjišťování jednotlivých předpokladů odpovědnosti, tak i jejího rozsahu, na místě *restriktivní výklad*. Jde o to čelit takové aplikaci § 425, která by v soudní praxi mohla vést k pravému opaku, než který byl z právněpolitického hlediska jeho stanovením zřejmě zamýšlen. Zcela konkrétně vyjádřeno, soudní praxe by měla dbát o to, aby občanskoprávní odpovědností podle § 425 byly tam, kde škodu nebylo možno uhradit poškozenému jinak, postihovány případy skutečně hrubého, závažného a nápadného porušování prevenční povinnosti, kdy si rušitel podle všech okolností případu zcela oprávněně zasluhuje, aby byl in concreto postižen nejen morálním odsudkem společnosti, nýbrž i občanskoprávní sankcí ve formě přiměřeného příspěvku k úhradě neuhrazené škody.

Domníváme se, že tímto pojetím a výkladem lze uskutečnit základní intenci zřejmě sledovanou zákonodárcem v § 425, totiž napomoci v rámci celospolečenského usilování i tímto způsobem k úspěšnému chápání a rozvíjení významu prevence ve vědomí občanů (zejména pak pokud jde o celkem minimální oznamovací povinnost) a tím zároveň přispívat ke zvyšování pocitu jejich osobní odpovědnosti také za vše to, co se ve společnosti odehrává kolem nich, vně jejich čistě osobní sféry.

zřejmě pro své příliš úzké pojetí, přijat. Druhý názor se dovolával toho, aby uložení sankce nebylo vůbec závislé na celkem nahodilé skutečnosti, zda přímý škůdce škodu uhradí či nikoli, nýbrž, aby rušitel byl postižen sankcí v *každém* případě porušení prevenční povinnosti. S tímto pojetím by však nebylo možno souhlasit. Uložení příspěvku rušiteli i v případě, kdy se poškozenému dostalo plné náhrady škody již od přímého škůdce (kterýžto důsledek tento názor nevylučuje), by znamenalo, že příspěvek nabývá v těchto případech ryze penálního (represivního) charakteru, tedy prvku typického zejména pro oblast práva trestního a nikoli občanského. Za druhé, škůdci by se tímto způsobem (pokud by byl příspěvek hrazen jemu) dostalo určitého majetkového zvýhodnění, které by však v oblasti občanskoprávních vztahů nebylo nikterak zdůvodněno.

I. В процессе создания и укрепления социалистических отношений между людьми и завершения строительства развитого социалистического общества выдающееся место и миссия в едином законодательстве ЧССР принадлежат и чехословацкому гражданскому праву, а в его рамках и гражданско-правовому предупреждению и ответственностной системе, в частности, регулировке предупреждения вреда и собственной ответственности за причинение вреда.

Гражданско-правовая регулировка предупреждения вреда, а также ответственности за причиненный вред, гарантирует и обеспечивает охрану гражданско-правовых отношений, т. е. в первую очередь охрану имущественно-правовых отношений, основанных на использовании товарно-денежной формы, и далее охрану лично-правовых отношений, тесно связанных с этими имущественно-правовыми отношениями (походящих на них), а именно двойным способом:

1. в первую очередь воздействием в смысле общего (генерального) и конкретного (специального) предупреждения и
2. в случае нарушения этих отношений — репарационным или же сатисфакционным воздействием.

II. Принцип предупреждения стал и в новом гражданском кодексе одним из выразительных принципов, владеющих всей областью правовой регулировки гражданско-правовых отношений.

Однако необходимо констатировать, что по сравнению с прежним правовым состоянием в новом Гражданском кодексе имело место значительное подчеркивание и расширение предупреждения в материальном и формальном отношениях.

III. Цели, чтобы все участники гражданско-правовых отношений всегда вели себя, надлежаще учитывая обоснованные нужды и задачи предупреждения, новая гражданско-правовая регулировка предупреждения и ответственности содействует по существу двойным способом:

1. воздействием в смысле общего — генерального отвода граждан и организаций от нарушения правообязанностей, очень часто связанного именно с возникновением вреда (так наз. общее — генеральное — гражданско-правовое предупреждение);
2. воздействием в смысле осуществления конкретного — специального — мероприятия, направленного на предотвращение уже грозящего вреда в конкретном случае (так наз. конкретное — специальное — гражданско-правовое предупреждение).

К п. 1: Воздействие гражданско-правовой регулировки в смысле общего гражданско-правового предупреждения осуществляется, в частности:

- а) прямым предусмотрением обязанности каждого участника гражданско-правовых отношений „вести себя так, чтобы не имел места вред здоровью и имуществу“;
- б) косвенно, при посредстве собственной регулировки ответственности за причиненный вред, так как именно в социалистическом праве вопросы репарации (сатисфакции) и предупреждения тесно связаны между собой.

IV. Новая гражданско-правовая регулировка ответственности за вред не ограничивается правильно только на воздействие в смысле общего предупреждения.

Специальная обязанность по предупреждению в зависимости от обстоятельств дела может заключаться, или

- а) в обязанности каждого предупредить соответствующие органы о грозящем серьезном ущербе (так наз. уведомительная обязанность по предупреждению), или же
- б) в обязанности каждого вмешаться (для предотвращения грозящего серьезного вреда) (так наз. предупредительная обязанность вмешательства).

Надо полагать, что возложение обеих форм этой специальной обязанности по предупреждению не только на поставленных под угрозу, но и на всех остальных третьих лиц (на граждан и организации), тоже может в известной степени содействовать преодолению безразличия и невнимания, которые до сих пор и в настоящее время ряд граждан продолжает проявлять по отношению к поставленным под угрозу интересам общества или остальных сограждан.

Однако исполнение обязанности по предупреждению не может быть безусловным, так как разные основания и отношения требуют того, чтобы одновременно была допущена и широкая либерализация. Поэтому обязанность по предупреждению не должен исполнить тот,

аа) кому в этом препятствует какое-либо важное обстоятельство, или же

бб) кто уведомлением поставил бы под серьезную угрозу или себя, или лицо себе близкое.

Настаивать и при этих обстоятельствах совершенно безоговорочно на исполнении обязанности по предупреждению было бы несправедливо и несоразмерно и несоответствовало бы правилам социалистического общежития. Поэтому нельзя ее возлагать ни во всех случаях без исключения, ни по праву.

Третье лицо (гражданин), не исполнившее этой обязанности по предупреждению, при условии, что ему не возбраняло в этом какое-либо из указанных выше либерационных условий, может при известных обстоятельствах подпасть и под санкцию, а именно в форме возложения на него обязанности предоставить потерпевшему пособие на возмещение иначе непокрытого вреда (см. далее).

V. В то время как мысль об установлении специальной предупредительной обязанности всех третьих лиц, ввиду требования дальнейшего углубления общественных и индивидуальных интересов, принималась в ходе кодификационных работ в общем положительно, вопрос о поставлении или непоставлении нарушения этой предупредительной обязанности третьими лицами под санкцию, наоборот, в ходе дискуссии совершенно однозначно решен не был.

Установление гражданско-правовой ответственности третьих лиц за нарушение специальной предупредительной обязанности в случае угрозы возникновения общественно важного вреда следует считать с правовой, политической и теоретической точки зрения принципиально обоснованным.

Дело в том, что если предупредительная обязанность третьих лиц в качестве правовой обязанности в гражданском кодексе вообще была уже предусмотрена, то будет только целесообразным и правильным, чтобы и ее нарушение принципиально преследовалось определенной санкцией, в особенности, принимая во внимание действительное соблюдение этой обязанности.

С другой стороны, нельзя упустить из внимания, что ввиду особого характера этих случаев (третьи лица сами своим прямым поведением вреда не причинили, а только непосредственному возникновению вреда, несмотря на то, что могли и это было в их силах, своей пассивностью — упущением — не воспрепятствовали), за нарушение предупредительной обязанности третьими лицами нельзя совершенно механически и совершенно одинаково возлагать санкции так, как и за нарушение других правовых обязанностей.

Новый гражданский кодекс все эти политико-юридические, теоретические и в конце концов и практические требования уважал. Поэтому согласно действующей регуляции возможно возложить на гражданина обязанность предоставить пособие на возмещение вреда в соответствующем объеме только при условии, что гражданин, при отсутствии весьма важного обстоятельства или серьезной опасности для себя или близкого себе лица, не исполнил своей обязанности по предупреждению (хотя ее исполнением воспрепятствовал бы непосредственному возникновению вреда) и, далее, что вред невозможно покрыть иначе. Суд при этом сверх того должен учесть, в частности, и такие обстоятельства, как общественное значение вреда, личное и имущественное положение гражданина, не исполнившего обязанности, то, что гражданину препятствовало в исполнении обязанности.

Summary

I. During the process of creation and consolidation of socialist relations between people and during the completion of the construction of an advanced socialist society, an important place and an important task incomb also to the Czechoslovak civil law and within its frame to the civil system of prevention and of responsibility, prin-

cially as far as the regulation of the prevention of damages and the property responsibility for caused damages are concerned.

The regulation in civil law of the prevention of damages, as well as of the responsibility for caused damages, secures and guarantees the protection of civil juridical relations, that means first of all the protection of juridical property relations, based on the utilization of the categories of merchandise and money, as well as the protection of the personal juridical relations, which are closely connected with the juridical property relations (they are similar); this aim is attained by a double way:

1. first of all by means of a general, as well as of a concrete (specific) prevention and
2. in case of disturbances occurring in these relations, by means of the reparation, event. of the satisfaction.

II. The principle of prevention has become also in the new Civil code one of the outstanding principles which govern the whole domain of the legal regulation of the civil juridical relations.

It is however necessary to mention the fact that the new Civil code has brought about, in comparison with the previous juridical situation, a considerable material (concerning its content) and formal stressing and amplification of the prevention.

III. The aim being that all participants in civil juridical relations should behave always so as to take duly into consideration the justified necessities and tasks of the prevention, the new regulation of the prevention and of the responsibility in civil law contributes to this aim essentially in two ways:

1. by acting in such a way as to divert in general the citizens and the organizations from violating the legal obligations, which is precisely often accompanied by the occurrence of damages (the so-called general prevention in the domain of civil law);
2. by acting in such a way as to bring about the realization of a concrete and specific measure designed to turn off an imminent damage in a concrete case (the so-called concrete and specific prevention in the domain of civil law).

Ad 1. The operating of the civil juridical regulation in the sense of the general civil juridical prevention is effectuated principally:

- a) by fixing directly the obligation of every participant in civil juridical relations „to behave in such a way as to avoid damages concerning health and property“
- b) indirectly, by means of the proper regulation of the responsibility of caused damages, because precisely in the socialist law the questions of reparation (satisfaction) are closely connected with the questions concerning prevention.

IV. The new regulation of the civil responsibility of damages is justly not limited to the operating in the sense of the general prevention.

According to circumstances, the special duty of prevention may consist either

- a) in the duty of everyone to draw the attention of the competent organs to the imminent serious damage (the so-called preventive liability to notify) or
- b) in the duty of everyone to interfere in order to divert the imminent serious damage (the so-called preventive liability to interfere).

One may suppose that the imposition of both forms of this special duty of prevention not only upon the endangered persons, but also upon all the other third persons (citizens as well as organizations), is able to contribute in its proper way to the overcoming of the apathy and indifference manifested even to-day by many citizens as far as the endangered interests of the society or of the other fellow-citizens are concerned.

The fulfilment of the duty of prevention cannot, of course, be an unconditional one, because different reasons and considerations make it necessary that at the same time a sufficiently wide liberation of this duty should be admitted. The duty of prevention is therefore not supported by anybody:

aa) who is kept from the fulfilment of the duty by some serious circumstances, or
bb) who would, by his notification, expose to a serious danger either himself or a person near to him.

It would be in fact unjust and incongruous to persist even in such circumstances unconditionally on the fulfilment of the duty in question; such attitude would be even contrary to the rules of the socialist co-existence. It is because of this reason that even the law does not impose this duty unconditionally.

A third person (a citizen), who has not fulfilled his duty of prevention, without having been kept from the fulfilment in question by some of the before mentioned causes of liberation, can be affected, under certain circumstances, even by a sanction having the form of a contribution to be paid to the injured person, in order to cover a damage which otherwise would not be compensated.

V. Whereas the idea to impose a special duty of prevention upon all third persons has been in the whole accepted positively during the codification works, in consideration of the necessity of a further intensification of the social as well as individual interests, the question, whether a violation of this duty of prevention by third persons has to be sanctioned or not, did not find, on the contrary, during the respective discussions, a completely univocal solution.

The fact that a civil juridical responsibility of third persons for the violation of the special duty of prevention should be founded in a case, where a socially important damage is about to occur, has to be considered in principle as justified from the juridical and political, as well as from the theoretical point of view.

If a duty of prevention, imposed upon third persons, has already been fixed in the Civil code, it is consequential and correct, principally considering the effective observance of the said duty, that the violation of this duty should be in principle sanctioned.

On the other hand, one cannot leave out of account the fact that, considering the special character of those cases (the third persons did not cause themselves by their behaviour the damage, but only did not prevent by their passivity — omission the immediate origin of the damage, although this has been within their possibilities and within their forces), the violation of the duty of prevention by a third person cannot be sanctioned in a mechanical and equal way, like any other violation of juridical obligations.

The new Civil code has respected all these juridical, political, theoretical and finally also practical postulates. It is why, according to the regulation in force, it is possible to impose upon a citizen an adequate contribution to the reparation of damages only under the condition that the citizen in question has not, in the absence of any important circumstance and of any serious menace which would have threatened him or a person near to him, fulfilled his duty of prevention (though he would have, by fulfilling the duty in question, prevented the immediate origin of the damage) and under the condition that the damage in question cannot be covered in any other way. The court must also take into account such circumstances as the social importance of the caused damage, the personal and property situation of the citizen who has not fulfilled his duty and the causes because of which he has not fulfilled his duty.